Megoldási javaslat és eszköz a fenntartható gyártás hiteles bizonyítására

Szerző: Dr. Pataki Pál

A tanulmány a GINOP 5.3.5.-18-2018-00048 projekt keretében készült, a 3.1.2.1ac) Megoldási javaslatok, szakmai módszertani fejlesztés fejezethez.

2021. február

Absztrakt

A fenntarthatóság nem csak az Európai Unióban, hanem az egész világon cselekvésre készteti a szakembereket. A fenntarthatósági igények tengerében elengedhetetlenek a harmadik fél által ellenőrzött kritériumokon alapuló összehasonlítható döntések. Ezt a célt szolgálja a megkülönböztetésre alkalmas önkéntes védjegyek odaítéléséhez szükséges követelmények kielégítése. Ezek a jelek („öko-címkék") segítik a gyártókat, forgalmazókat és a végfogyasztók abban, hogy figyelembe tudják venni a gyártás ökológiai hatásait. A jelenleg forgalomban lévő termékeken található többféle védjegy, amelyek a környezetkímélő ill. a fenntartható gyártásra utal, a fogyasztók számára sokszor nehezen értelmezhető, és egyik alapvető jellemzőjük, hogy népszerűségük a különböző termékcsoportok tekintetében rendkívül különböző. A legismertebb megkülönböztetésre alkalmas jelek nemzetközi összehasonlító elemzéséből egyértelműen megállapítható, hogy az OEKO-TEX® védjegy követelményei összességükben a legszélesebb körűek. A fenntartható gyártás követelményeinek szigorodása egyértelművé tette, hogy a termékek tanúsítása ártalmas kísérőanyagokra önmagában nem elég. Így alakult ki a STeP by OEKO-TEX® (Sustainable Textile and Leather Production, azaz fenntartható textil- és bőrgyártás) rendszere.

Abstract

Sustainability urges professionals to take action, not only in the European Union but around the world. In the abundance of sustainability needs, comparable decisions based on criteria verified by third parties are essential. The satisfaction of the criteria for granting distinctive

voluntary trademarks serves this purpose. These labels ("eco-labels") help manufacturers, distributors and end-users take into account the ecological impact of production. The various trademarks on the products currently on the market, which signify environmentally friendly or sustainable production, are often difficult to interpret for the consumers, and one of their key features is that their popularity varies greatly across product groups. An international comparative analysis of the most well-known distinctive marks clearly shows that the requirements of the OEKO-TEX® trademark are the most comprehensive overall. The tightening of requirements for sustainable production has made it clear that the certification of products for harmful substances is not enough in itself. This is how the STeP by OEKO-TEX ® (Sustainable Textile and Leather Production) system was created.

Tartalom

1. Eszközök a környezetbarát termék és a fenntartható gyártás megkülönböztető jelölésére 4

2. Az OEKO-TEX® tanúsító rendszer 14

2.1 Az OEKO-TEX® tanúsító rendszer fejlődése 15

2.2 A STANDARD 100 by OEKO-TEX® tanúsítvány 17

2.3 A fenntartható gyártás tanúsítása az OEKO-TEX® szerint 21

2.3.1 Mit jelent a teljes textil- és bőrgyártási lánc tanúsítása? 21

2.3.2 Milyen műveletek tartoznak a gyártási láncba? 24

2.3.3 A STeP by OEKO-TEX® megkülönböztető jel megszerzésének előnyei ... 25

2.4 A MyOEKO-TEX® adatbázis 27

2.5 A MADE IN GREEN by OEKO-TEX® tanúsító rendszer 27

3. A könnyűipar alapanyagainak vitatott fenntarthatósági értékelései 29

4. Zárszó, javaslat 30

1. ESZKÖZÖK A KÖRNYEZETBARÁT TERMÉK ÉS A FENNTARTHATÓ GYÁRTÁS MEGKÜLÖNBÖZTETŐ JELÖLÉSÉRE

A témával foglalkozó szakirodalomban igen szerteágazó értelmezésekkel találkozhatunk. Fontos azonban tudni, hogy a fenntarthatóság egy igen összetett fogalom, és a gyártás ennek csak egyetlen szegmense.

A fenntarthatóság nem csak az Európai Unióban, hanem az egész világon cselekvésre késztetik a szakembereket. A több, mint 30 országban irodával, illetve laboratóriummal rendelkező Hohenstein vizsgáló- és kutatóintézet amerikai irodájának ügyvezető igazgatója a stratégiai fenntarthatóság eszközeit szemléletes módon foglalja össze:[1]

A „felelős beszerzés", a „nyomon követhetőség" és az „átláthatóság", azok a fogalmak, amelyeknek az értelmezése és a gyakorlatba történő átültetése fontos.

Ennyi szempontot figyelembe véve a káros anyagok korlátozására vagy a tisztességes munka biztosítására irányuló stratégiák kidolgozása erőforrásokat és bizalmat igényel. Szerencsére senkinek nem kell a semmiből indulnia vagy a legjobbat remélnie. Több olyan szervezet van, amely minden szinten örömmel fogadja az együttműködést. Valójában számos kezdeményezés kiegészíti egymást. Mint minden minőségirányítási rendszernél, itt is a bemenetek ellenőrzése, a folyamatirányítás, valamint a kimenetek ellenőrzése és a kommunikáció kézben tartása biztosíthatja a megfelelő eredményt.

A fenntarthatósági igények tengerében elengedhetetlenek a harmadik fél által ellenőrzött kritériumokon alapuló összehasonlítható döntések. Ezt a célt szolgálja a különböző megkülönböztető jelek odaítéléséhez szükséges követelmények

[1] https://www.aatcc.org/tools-for-strategic-sustainability/

kielégítése. Ezek a jelek segítik a gyártókat, forgalmazókat és a végfogyasztók abban, hogy figyelembe tudják venni a gyártás ökológiai hatásait.

A környezetkímélő technológiák magában foglalják a vízzel, vegyszerrel és energiával való takarékoskodást, valamint a megújuló és biológiailag lebomló szálasanyagok lehetőség szerinti használatát is.

Ebben a tanulmányban azt szeretnénk kifejteni, hogy a megkülönböztetésre alkalmas önkéntes védjegyek a vásárló számára hogyan teszik láthatóvá a környezet- és egészségvédelem szempontjait figyelembe vevő gyártással készült termékeket. Annak igazolására, hogy egy textília, egy ruha vagy bőrtermék az egészségre és/vagy a környezetre nézve nem káros, különböző megkülönböztető jelzéseket, védjegyeket, címkéket (logókat) lehet alkalmazni. Használatuk engedélyeztetésére arra hivatott és feljogosított intézményekkel kell megvizsgáltatni a terméket vagy a gyártási folyamatokat, bizonyítandó, hogy a tanúsítás követelményeinek megfelelnek (pl. nem tartalmaznak káros anyagokat. illetve a gyártási eljárás környezetbarátnak minősíthető)[2].

A szinte kiismerhetetlenül sok „zöld” megkülönböztető jel van (az „ecolabelindex.com” szerint számuk közel 500), és egyik alapvető jellemzőjük, hogy népszerűségük a különböző termékcsoportok tekintetében rendkívül különböző (1.ábra).

1.ábra: Néhány példa a megkülönböztető jelekből

[2] Lázár Károly: A textil- és ruhaipar a fenntartható fejlődés szolgálatában, Magyar Textiltechnika, LXIV. évf. 2011/2

Az ábrán bemutatott ismert védjegyek közül az 1.1 fejezetben azt a hármat emeljük ki és hasonlítjuk össze, amelyek a textil- és ruhaiparban a leggyakrabban fordulnak elő: ez a blusign®, az OEKO-TEX® és a GOTS.

Bár sokan ismerik és használják az uniós ökocímkét („Ecolabel”) is a környezetbarát jelleg hangsúlyozására, a mi iparágunkban ezt viszonylag kevés gyártó alkalmazza. A 2. ábrán látható, hogy a textil és ruházati ipar területén alig több, mint 7000 termék viseli ezt a címkét.

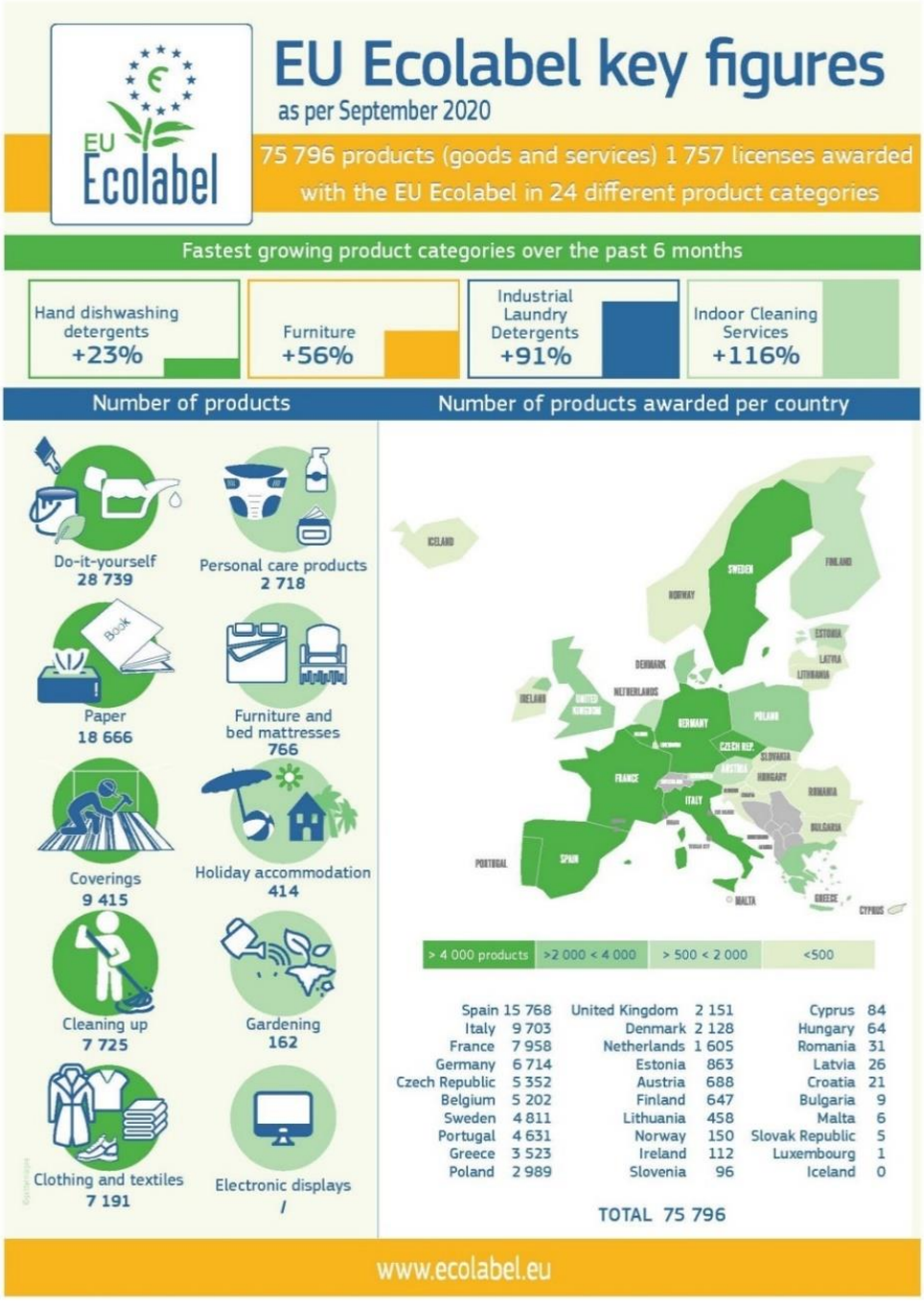

2.ábra: Az uniós ökocímke termékcsoportok szerinti eloszlása[3]

Az uniós tanúsítás különböző termékcsoportokra megállapított követelményrendszere az Európai Bizottság honlapján részletesen megtalálható.[3]

[3] https://ec.europa.eu/environment/ecolabel/

A 3. ábra adataiból[4] egyértelműen látszik, hogy 2019/20-ban OEKO-TEX® tanúsítvánnyal 24 205 textil és ruházati termék rendelkezik. Ez több, mint a háromszorosa az iparágunk területén előforduló uniós ökocímkének.

3.ábra: Az OEKO-TEX® megkülönböztető jel néhány adata[4]

A fogyasztók számára a legnagyobb nehézséget a megkülönböztető jelek sokaságában az eligazodás jelenti, mivel nem jelenik meg ezekről elegendő és könnyen hozzáférhető ismertető.

1.1 A legismertebb textiles tanúsító védjegyek összehasonlítása

A megkülönböztető jelek közötti eligazodást segíti, hogy különböző szempontok szerint össze lehet hasonlítani a környezetvédelmi és fenntarthatósági

[4] Trust, Safety, Sustainability since 1992. OEKO-TEX® Annual Report 2019/2020

tanúsítványokat a https://sustainabilitymap.org cím alatti honlapon. Ezt a platformot az ENSZ és a WTO ügynöksége, a Nemzetközi Kereskedelmi Központ (ITC) működteti. A platform az ITC által jóváhagyott módon, átláthatóan rendszerezi a beszállítói lánc minden résztvevője számára a fenntarthatósági tanúsításokat, technikai segítséget és tanácsokat is nyújt a vállalkozásoknak, ezzel megkönnyíti az üzleti partnerek egymásra találását. Önértékelésre is módot ad, és megmutatja, hogy az adott vállalkozás mennyire tesz eleget a szabványok követelményeinek. Az elemzés öt értékelési szempontja a környezeti, társadalmi (szociális), vezetési, minőségi és etikai követelmények összevetésén alapul.[5]

E tanulmány terjedelme sajnos nem ad lehetőséget a textil- és bőrgyártás fenntartható mutatóit megjelenítő különböző védjegyek és tanúsítások részletes bemutatására. Ezért az alábbiakban mi csak három tanúsítás összehasonlítására, és az ágazatban legelterjedtebben használt OEKO-TEX® tanúsító rendszer kialakulásának és felépítésének ismertetésére (ld. 2. fejezet) szorítkozunk.

A 4. ábra a MADE IN GREEN by OEKO-TEX® aktuális szabványa alapján frissített információkat tükrözi. Az oszlopdiagramok a követelmények számát mutatják az egyes kritériumok szerint. A diagramokból jól látható, hogy a társadalmi és környezeti elvárások igen nagy számú követelményt tartalmaznak, csak ezek teljesülésével lehet ezt a tanúsítvány megszerezni.

[5] International Trade Centre Database, Sustainability Map, Market overview, 2018

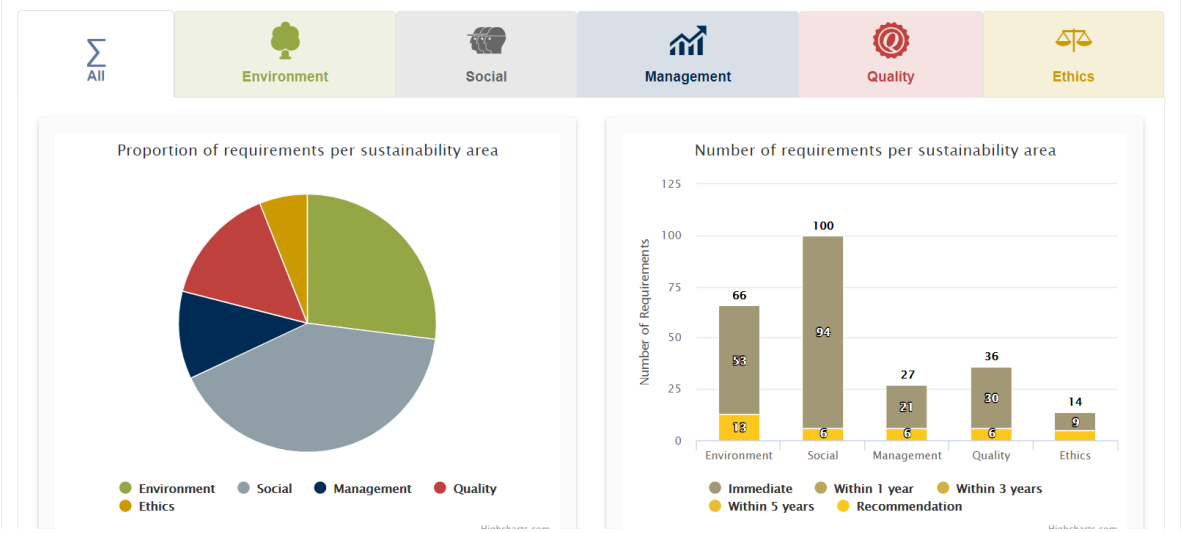

4. ábra A MADE IN GREEN by OEKO-TEX® tanúsítás öt kritériumához tartozó követelmények száma (forrás: OEKO-TEX® 2020. januári hírlevele)

Az ITC alábbi elemzése[5] a GOTS, a bluesign® és a STeP by OEKO-TEX® szabványait hasonlítja össze a megadott öt szempont szerint.

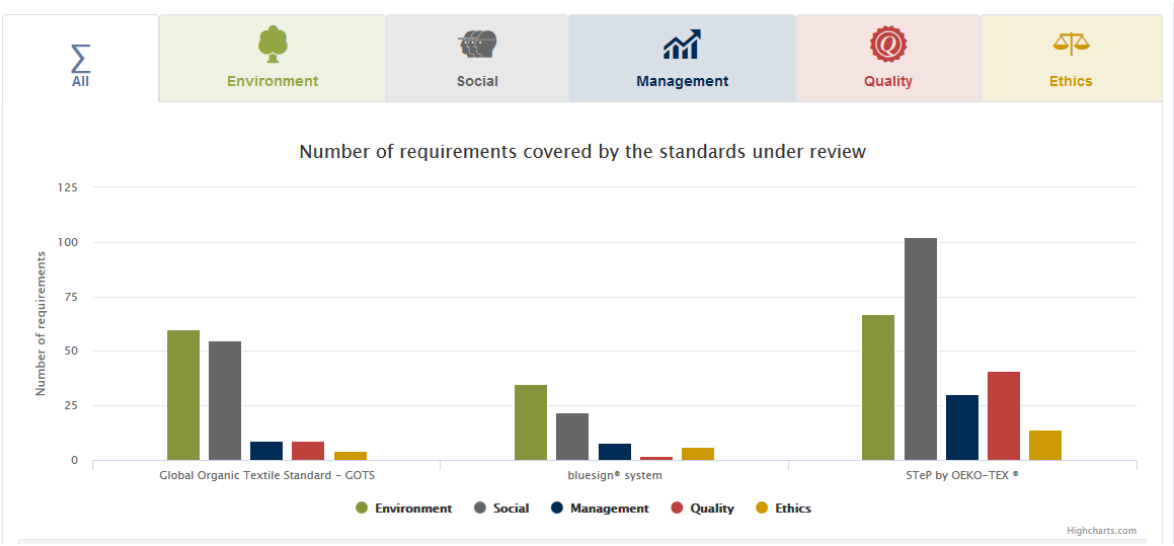

5.ábra: A vizsgált védjegyek összehasonlítása az öt követelményrendszer szerint [5]

Az 5. ábrán az öt szempont követelményrendszerének összefoglaló vizsgálati diagramja látható. Az ábrából egyértelműen megállapítható, hogy a STeP by OEKO-

TEX® megkülönböztető jel követelményei összességükben a legszélesebb körűek. A következő ábrákon azt vizsgáljuk meg, hogy az egyes követelményrendszereken belül az egyes jelek mire helyezik a hangsúlyt. A 6. ábrán a környezettel kapcsolatos követelményrendszerek összehasonlítását láthatjuk.

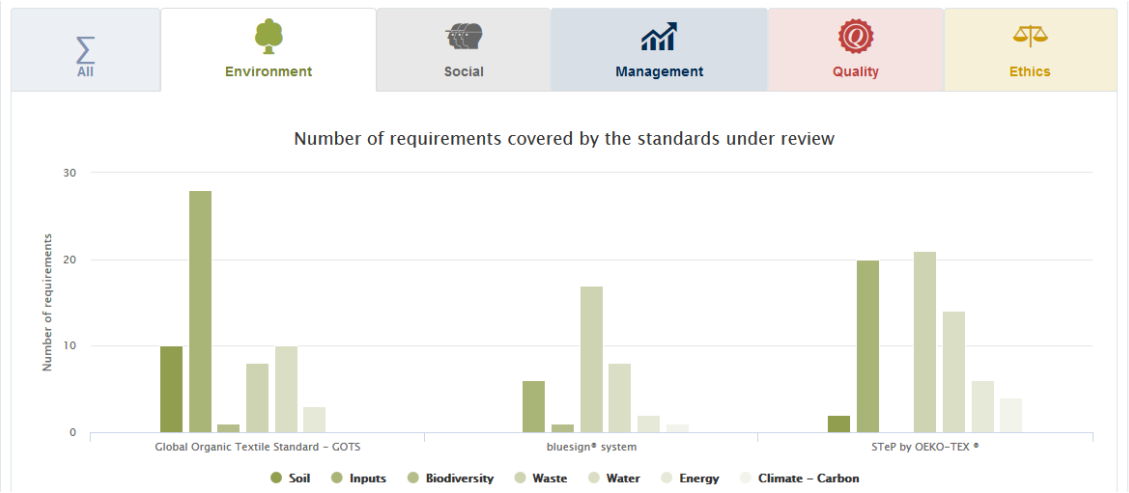

6.ábra: A környezetre vonatkozó követelmények a 3 védjegy esetében [5]

Ezek a diagramok már összetettebb képet mutatnak. Egyértelműen megállapítható, hogy a GOTS elsősorban a termőföldre, a bluesign® system a hulladékra, míg a STeP by OEKO-TEX® pedig a ráfordításokra és a hulladékra is közel azonos hangsúlyt fektet. A harmadik szempont, a társadalmi (szociális) értékelés szerinti diagramok láthatók az 7. ábrán.

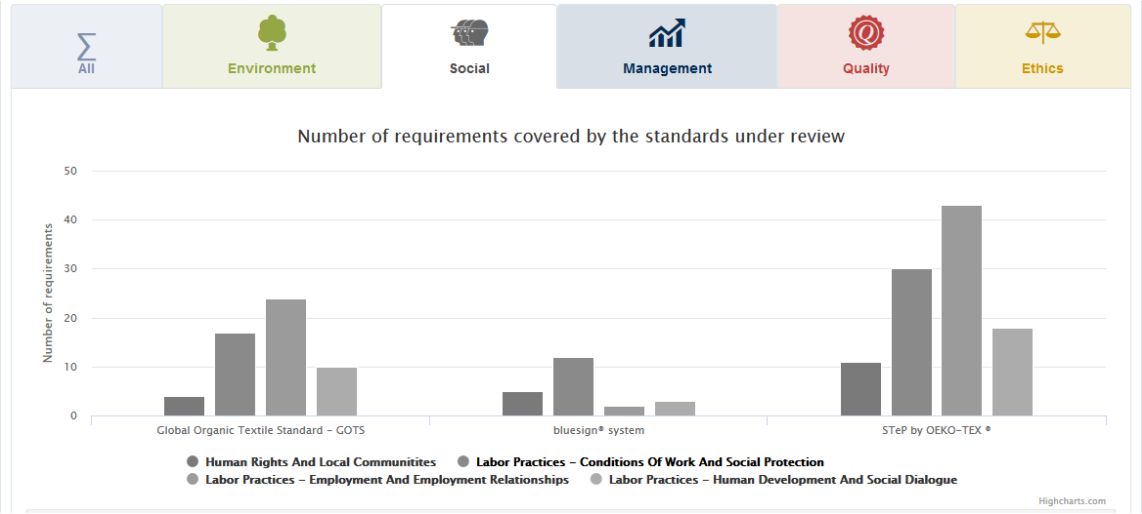

7.ábra: A szociális követelmények a 3 védjegy esetében [5]

Mindhárom megkülönböztető jel fontosnak tartja a munkakörülmények, azaz a megfelelő szociális védelem meglétét. A GOTS és a STeP by OEKO-TEX® azonban kiemelt szerepet szán a munkaviszony vizsgálatára is. Ez utóbbi mind a megfelelő szociális védelem, mind pedig a munkaviszony esetében nagyobb számú követelmény kritériumot tart szükségesnek, mint a másik kettő.

Még érdekesebb képet mutat a 8. ábra, amely a menedzsment szempontokat elemzi.

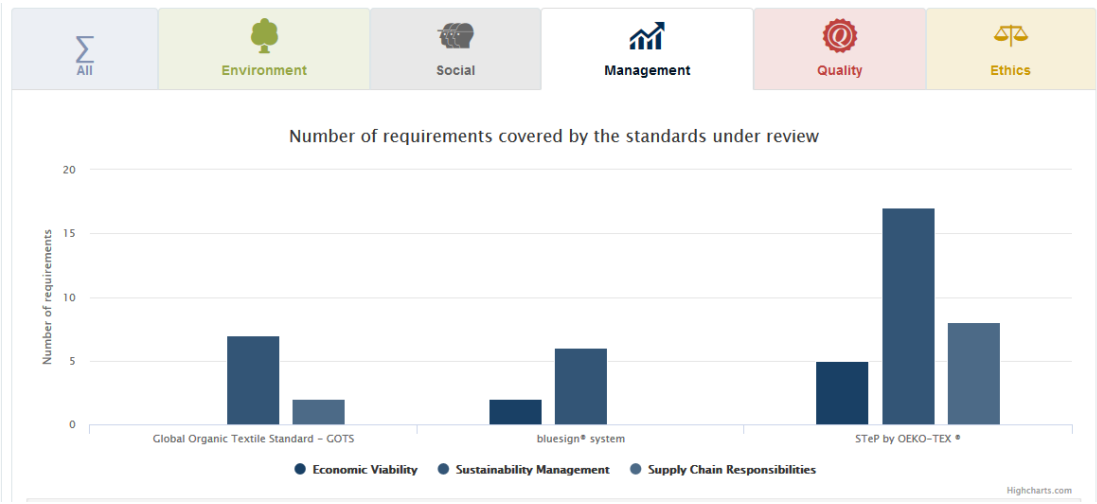

8.ábra: A menedzselés szempontrendszere a 3 védjegy esetében [5]

Amíg a GOTS és a bluesign® tanúsítás két szempontot, az előbbi a fenntarthatóság menedzselését és az ellátási lánc kötelezettségeit, az utóbbi pedig a gazdasági életképességet és a fenntarthatóság menedzselését tartja fontosnak, addig a a STeP by OEKO-TEX® az előbb említett mindhárom szempontra részletes követelményeket állapít meg.

A három megkülönböztető jel különbségeket mutat a minőség követelményeinek szempontjából is (9. ábra). Amíg a bluesign® tanúsítás csak néhány előírást tartalmaz, addig a GOTS a termék és szolgáltatás minőségirányítási rendszerében már több követelményt támaszt. A legnagyobb különbséget a STeP by OEKO-TEX® szerinti minősítés esetében tapasztalhatunk, ahol mind a termék és szolgáltatás minőségirányítási rendszerének, mind pedig a termék műszaki előírása sokféle követelményt tartalmaz. Ezeket az oszlopdiagramokat láthatjuk a 9. ábrán.

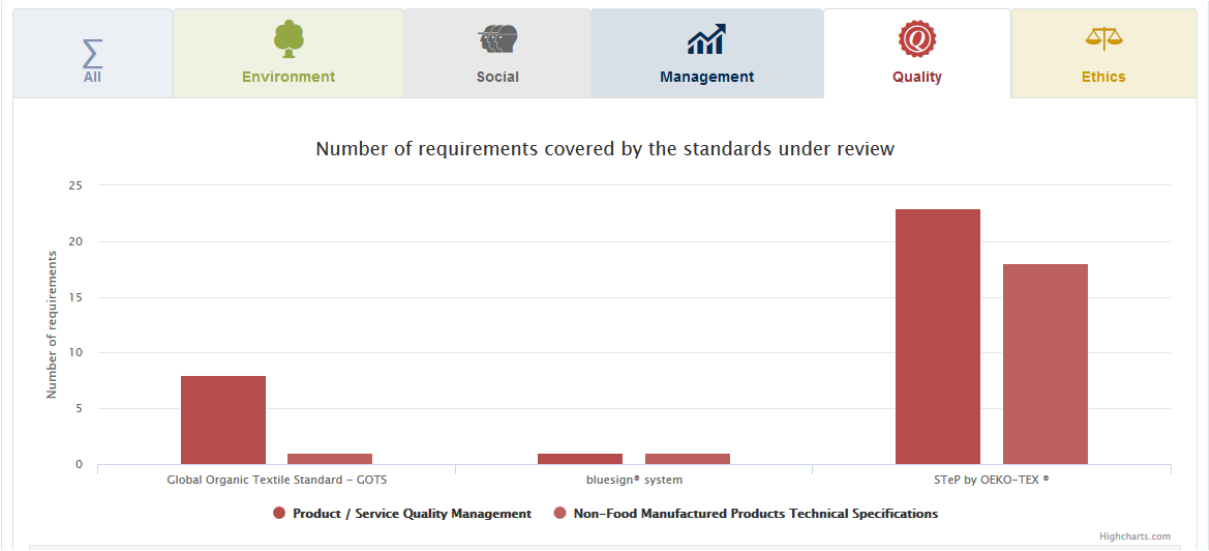

9.ábra: A minőségre vonatkozó követelmények a 3 védjegy esetében [5]

Az ITC által végzett felmérés ötödik eleme, az etikai megítélés szempontjából már nincs ilyen alapvető eltérés a három megkülönböztető jel között (10. ábra).

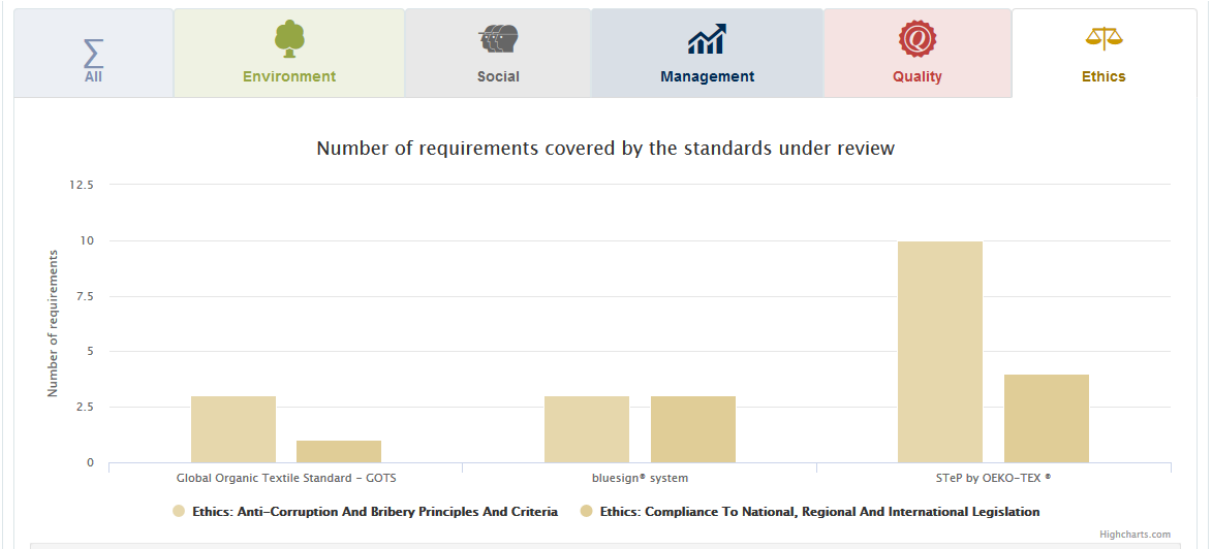

10.ábra: Az etikai követelmények a 3 védjegy esetében [5]

A 10. ábra jól mutatja, hogy az anti-korrupció és megvesztegethetőség alapelvei és előírásai, valamint a nemzeti, regionális és nemzetközi jogszabályoknak való megfelelés mindhárom jel esetében szerepel a követelményrendszerben. Kiugrást

csak a STeP by OEKO-TEX® mutat, ahol az anti-korrupció és megvesztegethetőség alapelvei és előírásai sokkal részletesebbek.

Külön érdemes megemlíteni az Európai Textil- és Ruházati Szövetség, az EURATEX 2020. évi jelentését[6] , amely a bluesign® védjegy és a ZDHC programja (Veszélyes Vegyi Anyagok Zéró Kibocsátása) mellett kiemeli a 18 európai és 1 japán független intézet által vizsgált OEKO-TEX® címke alkalmazásának növekedési mutatóit (11. ábra). A jelentés kiemeli, hogy az európai termékeken található a címkék 30%-a, holott Európa lakossága csak a 7%-át képviseli a világ népességének.

11.ábra: Az OEKO-TEX® védjegy sikerességének mutatói az EURATEX jelentésben[6]

2. AZ OEKO-TEX® TANÚSÍTÓ RENDSZER

A német, svájci és osztrák textilkutató intézetek azért alapították meg 1992-ben az OEKO-TEX® szervezetet, hogy tanúsítványai garanciát adjanak az egészségre ártalmatlan, környezetbarát és tisztességes módon előállított termékekre és ezáltal lehetővé tegyék a felelős döntést a textil értéklánc összes szereplője és a fogyasztók számára. Ezek az önkéntes védjegyek fontos üzleti lehetőségeket biztosítanak a gyártók és a kereskedők számára: a független intézet által kiadott tanúsítással megkülönböztetik magukat a piacon. A piac értékeli ezt, mert a tanúsítvány által a

[6] Facts and Kay Figures ont he European Textile and Clothig Industry, EURATEX 2020

termék nagyobb hozzáadott értéket képvisel, így ezek a legnagyobb kereskedelmi láncok (a teljesség igénye nélkül például az Aldi, Lidl, Auchan, Kika, Jysk, C&A stb,) beszállítói palettájára kerülhetnek fel, és stabil üzleti kapcsolatot biztosíthatnak. Jó hír a fogyasztónak, hogy egyre több hazai cég ismeri ezt fel, így a vásárló ma már számos üzletben talál hazai gyártású, OEKO-TEX® szabvány szerint tanúsított termékeket is, legyen az akár babaruha, póló vagy lakástextil.

2.1 Az OEKO-TEX® tanúsító rendszer fejlődése

Az elmúlt években felépült az OEKO-TEX® tanúsítási rendszer teljes köre, amely már nem csak textiltermékek, hanem a bőrtermékek LETAHER STANDARD by OEKO-TEX®) és színezékek, segédanyagok (ECO PASSPORT by OEKO-TEX®) ártalmas anyagait is figyeli, és vizsgálja a teljes gyártási láncot. Ez képezi alapját annak, hogy ma már ez a rendszer a fenntarthatóság legnépszerűbb megkülönböztető jele a gyártók, a forgalmazók és a fogyasztók számára is. A rendszer elemeit mutatja a 12. ábra.

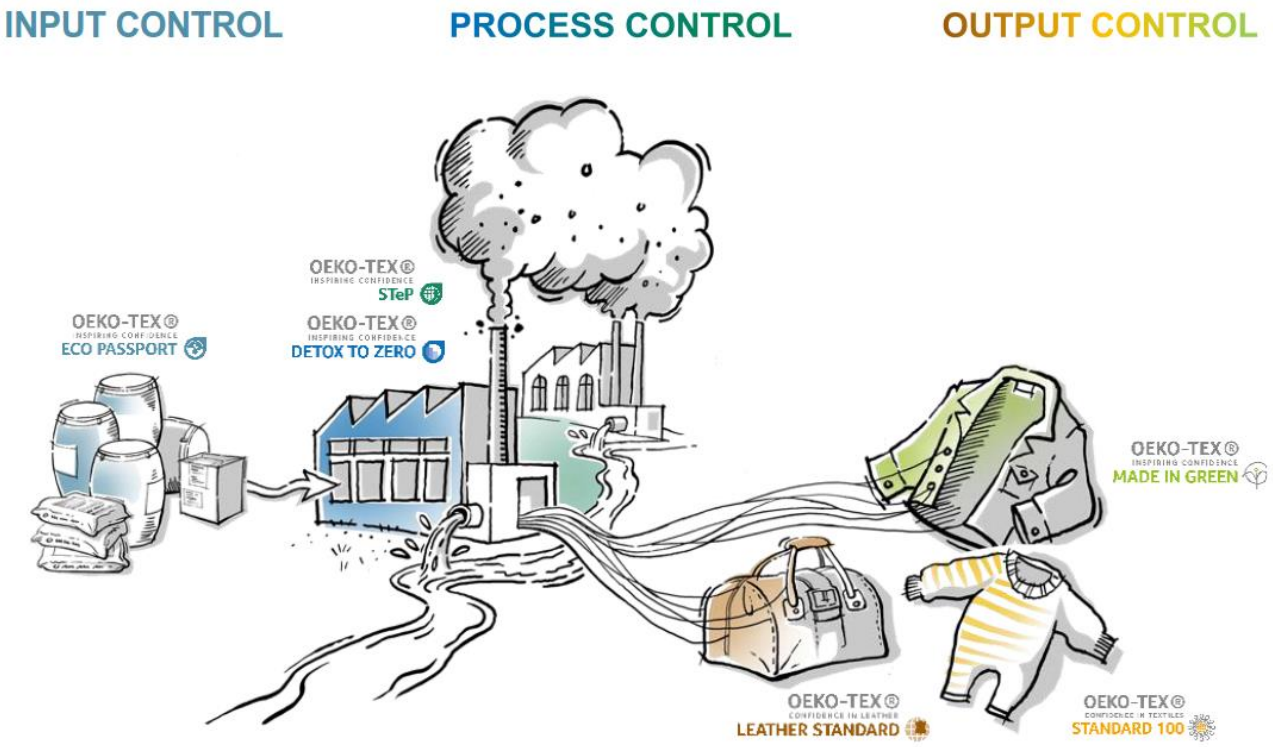

12. ábra: Az OEKO-TEX® tanúsítási rendszer felépítése [10]

A 12. ábrán feltüntetett hatféle tanúsítási jel és a hozzájuk tartozó tanúsítási címkék értelmezése a következő:

Védjegy a fenntartható módon gyártott textil- és bőrtermékeknél használt vegyszerekre.

Védjegy a textil- és bőrtermékek gyártásánál a vegyszermenedzsment és a szennyvíz minőségének optimalizálására

Védjegy a fenntartható textil- és bőrtermék gyártására

Védjegy az ártalmas anyagokra vizsgált textíliákra

Védjegy az ártalmas anyagokra vizsgált bőrárukra

Védjegy az ártalmas anyagokra vizsgált és fenntartható módon gyártott textil- és bőrtermékekre

Külön megjelölhető a STANDARD 100 by OEKO-TEX® címkén, ha a tanúsítás speciális kiegészítő termékre vagy egyéni védőeszközre vonatkozik (13. ábra). A

szabvány lehetőséget ad arra is, hogy az „organikus” jelző is feltüntetésre kerüljön a tanúsítványon. Ez a kifejezés csak akkor szerepelhet a tanúsítványban, ha a nyersanyagot GMO-mentességre is bevizsgálták. Megfelelőség esetén a címkén a GMO-mentességet is vizsgálják. Megfelelőség esetén a címkén feltüntetett STANDARD 100 GMO hiteles bizonyítéka annak, hogy a nyersanyag genetikailag nem módosított növényről származik.

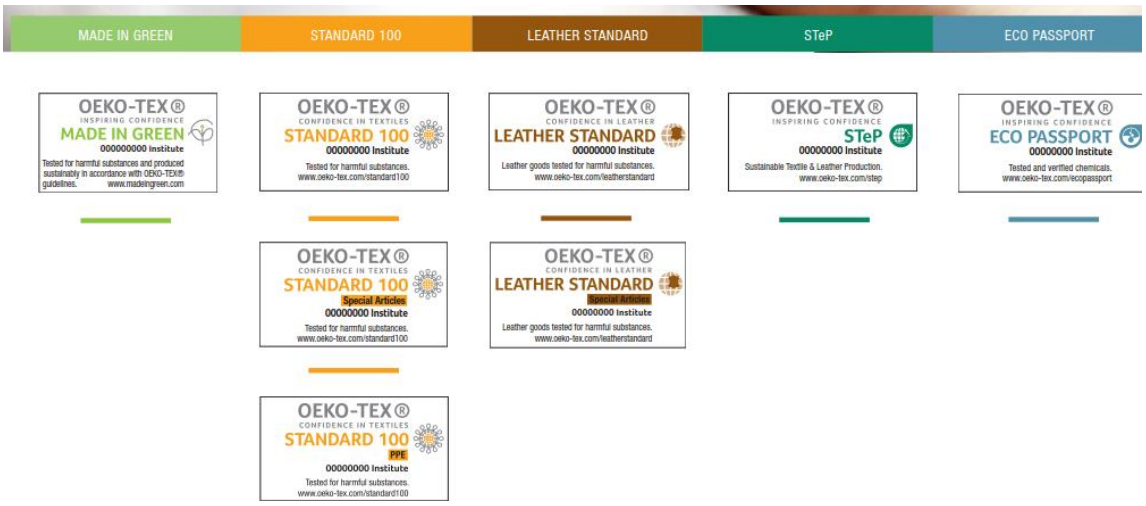

13. ábra: Az OEKO-TEX® tanúsítási rendszer címkéi [7]

2.2 A STANDARD 100 by OEKO-TEX® tanúsítvány

A STANDARD 100 by OEKO-TEX® megkülönböztető jel közismerten a „zöld” textiltermékekre alkalmazható önkéntes tanúsítási rendszer egyik legismertebb fajtája. A 14. ábrán látható megkülönböztető címke több nyelven, így magyarul is forgalomban van. A címke a "Bizalom a textíliában; Ártalmas kísérőanyagokra vizsgált" felirat mellett a tanúsító intézet nevéről és a tanúsítvány számáról is tájékoztatja a fogyasztót.

[7] OEKO-TEX® Labelling Guide 2020

14.ábra: A textil terméktanúsító címke felépítése [7]

A STANDARD 100 by OEKO-TEX® szabvány (és az ehhez kapcsolódó, a vonatkozó vizsgálati módszereket tartalmazó STANDRAD 200) a textiltermékek feldolgozási és forgalmazási láncának szigorú, nemzetközi biztonsági szabványa. A tanúsítás követelményrendszerét létrehozó nemzetközi szervezet minimum a jogszabályokban (vagy szabványokban, egyéb előírásokban) meghatározott követelmények vállalását, vagy ennél szigorúbb határértékek garantálását tűzi ki kötelezően elérendő célként.[8] A tanúsítási folyamat során vizsgálják a törvény által tiltott és szabályozott vegyületek mennyiségét, az ismert és egészségre ártalmas vegyi anyagokat, valamint az egészséggel összefüggő egyéb paramétereket. A szabványt a nemzetközi szervezet évről-évre frissíti, figyelembe véve a gyártásban megjelenő új, egészségre ártalmat jelentő vegyszereket, és azok kockázatai szerint határozza meg a küszöbértékeket. A szigorú saját kritérium-rendszerhez igazodás alapkövetelmény, tehát, ha a gyártó vagy forgalmazó csatlakozott az adott rendszerhez, úgy annak maradéktalanul eleget kell tenni.

A szabvány négy termékosztályt tartalmaz (15. ábra), amelyben a termék rendeltetése alapján kategorizálják a vizsgálandó cikkeket, figyelembe véve, hogy a bőrrel milyen mértékben érintkeznek. Minél intenzívebben érintkezik a termék a bőrrel (és minél érzékenyebb a bőr), annál magasabb humánökológiai követelményeknek kell megfelelnie.

[8] Kutasi Csaba: STeP tanúsítványok és a megújult OEKO-TEX® portfólió , Magyar Textiltechnika, LXVIII. évf. 2016/1

15.ábra: A termékkategóriák[9]

Igen széleskörű a vizsgálandó jellemzők köre, és az egyes káros anyagok, vegyületek egyáltalán nem (ideértve a kimutathatóság határát), vagy csak szigorú határértékek betartásával lehetnek jelen a vizsgált termékekben. Vizsgálandók többek között: a pH, formaldehid, nehézfémek, peszticidek (a természetes szálasanyagok esetén, nyersen használt textileknél a növényvédő-, ill. kártevők elleni vegyületek), fenol-származékok, ftalátok, szerves ónvegyületek, biocid kikészítőszerek, lángolást gátló segédanyagok, a rákkeltő-, ill. bizonyítottan allergiát okozó színezékek, szerves klórtartalmú színezésgyorsító szerek. A színtartósági követelményeknél a közepes fokozatú víz-, ill. izzadságállóság, valamint száraz dörzsállóság szerepel, a színes bébi cikkeknél ezen felül a nyállal és izzadsággal szembeni színtartóság vizsgálata is követelmény.

A STANDARD 100 by OEKO-TEX® megkülönböztető címke az adott textil és ruházati termékre garantálja, hogy az az egészségre ártalmas anyagokra vizsgált áru. A „Bizalom a textíliában; Ártalmas anyagokra vizsgált" felírat ugyanis csak komoly vizsgálati és ellenőrzési rendszer eredményeként kerülhet fel a termékre. E világszerte elterjedt tanúsítási rendszer előnye, hogy jobb átláthatóságot nyújt a

[9] Krain Tamás: OEKO-TEX®Felelős döntések értünk és a környezetért, TEX2GREEN webinar, 2020

textil- és ruhaipari vállalatok számára a szállítói kapcsolatokban, és megkönnyíti az információáramlást a lehetséges problémás anyagok tekintetében. Mindezek révén nő a termékbiztonság. A tanúsítvány komoly előnyt jelent, hiszen növeli az egyes termékek eladhatóságát, mivel időközben számos, a textilláncban résztvevő beszerző, akár nagykereskedő vagy közismert márka is kéri az OEKO-TEX® szabványnak való megfelelőséget**.**

A megfelelőséget kijelölt szakintézet vizsgálja és tanúsítja (a szóban forgó önkéntes rendszer egyedi előírásai szerint). Évente végzett laborvizsgálatokkal és helyszíni (három évenként megismételt) audit során ellenőrzik, hogy a megkülönböztető minőség jel használatára jogosult termék továbbra is megfelel az önkéntesen vállalt kritériumoknak. Egy adott termékre megszerzett védjegy egy évig érvényes, a védjegyhasználat jogosultságát évenként meg kell újítani.

A Nemzetközi OEKO-TEX® Szervezet rendszeresen végez megfelelőség-ellenőrzéseket a kereskedelemben kapható és ilyen védjeggyel értékesített termékek körében.

Jelenleg több mint 140 ezer ilyen tanúsítvány van a világon, így ez a megkülönböztető védjegy az ártalmas anyagokra vonatkozó, világszerte legismertebb és legelterjedtebb vizsgálati jelölés. Az 1992-ben megalakult Nemzetközi OEKO-TEX® Szervezetnek 1994 óta tagja a hazai INNOVATEXT Zrt., amely a tanúsítványok kiadására is jogosult.

16.ábra: Az INNOVATEXT által jóváhagyott címke mintája

Fontos, hogy címkén jól azonosítható a tanúsítvány központi nyilvántartási száma és a tanúsító intézet neve is, hiszen csak ezek alapján vezethető vissza a tanúsítvány eredete (16. ábra). A valós nyilvántartási szám vagy a tanúsító intézet nevének feltüntetése nélkül a védjegy érvénytelen. A jogtalan használat védjegybitorlásnak minősül. Érvénytelen, vagy jogtalanul, más nevére kiállított tanúsítvány terjesztőjével, illetve ilyen védjegy használójával szemben a Nemzetközi OEKO-TEX® Szervezet hivatalból jár el.

A tanúsított vállalkozások és termékeik a Nemzetközi OEKO-TEX® Szervezet honlapján[10] megtalálhatók. A honlapon az egyik nyílt adatbázis a „Buying Guide", amelynek segítségével tanúsított termékek vagy gyártók kereshetőek, akár alapanyag, termékfajta, földrajzi elhelyezkedés vagy a bőrrel érintkezést fémjelző négy kategória alapján. A „Label Check" menüpont segítségével pedig ellenőrizhetjük a már megvásárolt OEKO-TEX® termékünk tanúsításának érvényességét.

2.3 A fenntartható gyártás tanúsítása az OEKO-TEX® szerint

A fenntartható textil- és bőrgyártás követelményeinek szigorodása egyértelművé tette, hogy a termékek tanúsítása ártalmas kísérőanyagokra önmagában nem elég. Így alakult ki az első lépésben csak a textil- és ruhagyártásra kiterjedő, de ma már a bőrgyártást is magába foglaló tanúsítási rendszer, a STeP by OEKO-TEX® .

2.3.1 Mit jelent a teljes textil- és bőrgyártási lánc tanúsítása?

Az STeP by OEKO-TEX® különbözik a többi tanúsítási rendszertől, mert ahelyett, hogy csak az egyes fenntarthatósági szempontokat venné figyelembe, a termelési feltételek átfogó elemzését és értékelését is tartalmazza. Az STeP a vállalat minden fontos területét 6 modul segítségével elemzi.

[10] https://www.oeko-tex.com

17.ábra: STeP by OEKO-TEX® rendszer alapelemei [9]

A 17. ábra mutatja a rendszer hat alapkövetelményét:

- vegyi anyagok kezelése,
- környezeti teljesítmény,
- környezetirányítási rendszer,
- minőségirányítási rendszer,
- munkahelyi egészségvédelem és biztonság
- szociális felelősségvállalás.

Az eljárás a Nemzetközi OEKO-TEX® Szervezet bármelyik intézetének vagy képviseleti irodájának – hazánkban az egyetlen erre kijelölt szervezet, az INNOVATEXT Textilipari Műszaki Fejlesztő és Vizsgáló Zrt. - felkeresésével és a tanúsítási kérelem benyújtásával kezdődik. Így a jelentkező hozzáférést kap a felmérő és értékelő kérdőívhez, amelyeket elektronikusan tölt ki. A beérkezett adatok elemzése és értékelése után helyszíni auditra kerül sor, amelynek során az auditor egy moduláris rendszer alapján értékeli a kérelmezőt. Amennyiben ez az értékelés a 18. ábrán bemutatott bármely szintet eléri, az intézet kiadja a STeP by OEKO-TEX® tanúsítványt, amely három évig érvényes.

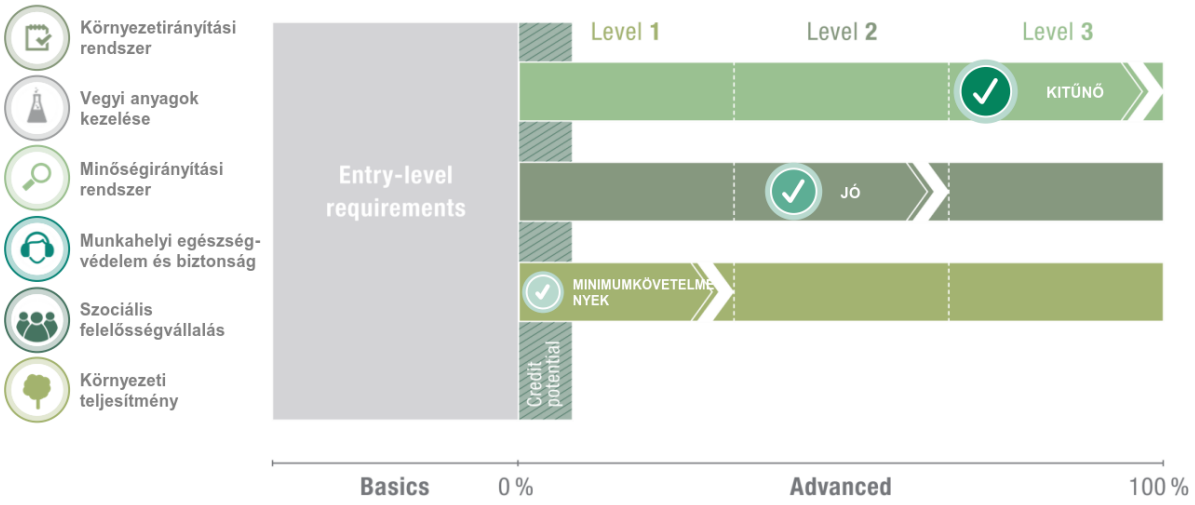

18.ábra: A STeP by OEKO-TEX® moduláris rendszere [9]

A Nemzetközi OEKO-TEX® Szervezet által kidolgozott STeP by OEKO-TEX® egy önkéntes és független tanúsítási rendszer a textil és ruházati termékeket gyártók és kereskedők számára. Ennek célja a környezetkímélő gyártás, a vegyszer-, minőség- és környezetmenedzsment folyamatos megvalósítása, és a társadalmilag elfogadható munkakörülmények megteremtése a teljes gyártási láncban. Tekintve, hogy a rendszer nem egyszeri folyamatot jelent, folyamatos termelésoptimalizálást is biztosít. Ehhez a pályázónak többek között környezetirányítási rendszert kell létrehozni és működtetni, beleértve például az üzemi tevékenység minden gyártási fázisára kiterjedő környezeti hatásmérést. Amennyiben a textil és ruházati üzem rendelkezik egyéb fenntarthatóságot támogató tanúsítványokkal pl. ISO 9001 minőségirányítási-, ISO 140001 környezetközpontú irányítási-, SA 8000 társadalmi felelősségvállalási- és/vagy OHSAS 18001 munkahelyi egészségvédelmi és biztonságirányítási rendszerrel, a meglevő tanúsítások kiváló kiindulópontot jelentenek és jól integrálhatók a STeP tanúsítás során.

A tanúsításhoz a vállalkozásnak el kell érnie az alapkövetelmények 70%-át és nem lehetnek a tanúsításból való kizárást maga után vonó jellemzői.

Az elvárt alapkövetelmények közé tartozik többek között:

- a környezetre ártalmas segédanyagok és színezékek kizárása,

- a szennyvíz és a szennyezett levegő tisztítására vonatkozó törvények betartása,
- az energiatakarékosság,
- a zaj- és porképződés elkerülése,
- megfelelő minőségbiztosítás,
- a munkavédelmi előírások betartása,
- a gyermekmunka tilalma,
- egy környezetvédelmi menedzsment rendszer alapvető elemeinek bevezetése.

A tanúsítvány 3 fokozatot állapít meg:

1. fokozat (bevezető szint)

Ennél a szintnél a tanúsítási eljárásban feltett alapvető kérdésekre adott válaszok legalább 70%-ban megfelelők voltak, ill. az előírt kritériumok teljesültnek.

2. fokozat (jó teljesítmény és további optimálási lehetőség)

Ebben a fokozatban a feltett alapvető és kiegészítő kérdésekre adott válaszok megfelelők.

3. fokozat (kiváló)

Ezt a fokozatot akkor éri el a vállalkozás, ha a válaszok alapján az megfelel a "legjobb gyakorlat" (Best Practice) követelményeinek.

2.3.2 Milyen műveletek tartoznak a gyártási láncba?

A textil- és ruhaipari, valamint a bőrtermék gyártás bármely termelő vertikumára (fonoda, szövöde, kötőüzem, cserző, kikészítő, konfekcionáló) önállóan is megszerezhető a STeP tanúsítás, amennyiben a gyártási feltételek és a munkakörülmények megfelelnek az önkéntes rendszer követelményeinek. A gyártás különböző fázisaiban előforduló folyamatokat mutatja a 19. ábra.

19.ábra: A gyártási lánc alapműveletei a textil- és bőriparban [9]

(bőripar: 1. beamhouse-műveletek, cserzés, színezés/zsírozás, kikészítés, konfekcionálás, logisztika)

2.3.3 A STeP by OEKO-TEX® megkülönböztető jel megszerzésének előnyei

Manapság a fogyasztók elvárják, hogy ne csak egészségre ártalmatlan és kiváló minőségű textilekkel termékekkel találkozzanak, hanem azt is, hogy a vásárolt cikkeket társadalmilag felelősségteljes és fenntartható módon állítsák elő. A STeP by OEKO-TEX® tanúsítás támogatja a fenntarthatósággal kapcsolatos növekvő követelmények kielégítését, a 20. ábrán látható prioritásokra helyezve a hangsúlyt.

20..ábra: A fenntartható gyártás prioritásai (környezeti és vegyszer-menedzsment, a biztonság, a társadalmi felelősségvállalás, minőség és a hatékonyság)[11]

A tanúsítással megszerezhető versenyelőnyök:

- A STeP by OEKO-TEX® lehetőséget kínál arra, hogy megfelelő szállítókat találjunk a világ minden tájáról, akik megfelelhetnek a környezetvédelemre és a társadalmi felelősségvállalásra vonatkozó igényeknek.
- A STeP by OEKO-TEX® tanúsítvány lehetővé teszi, hogy az ellátási lánccal kapcsolatos fenntarthatósági elkötelezettségét a gyártó vagy forgalmazó egyértelműen és teljeskörűen dokumentálja a végfelhasználók felé.
- A STeP by OEKO-TEX® pontozásával átfogó elemzést és értékelést kap a gyártó gyártási folyamatairól, és megtudhatja, hogy a vállalat mely területein van még javulási lehetőség.
- A DETOX TO ZERO by OEKO-TEX® ellenőrző rendszer integrálva van a STeP by OEKO-TEX® szabványba, ezért a Greenpeace mérgező anyagok tiltását szorgalmazó kampánycéljainak teljesítése könnyen igazolható. Ezek a célok a vegyi anyagok kezelésének és a szennyvíz minőségének fokozatos optimalizálására és fokozott ellenőrzésére vonatkoznak.
- A STeP by OEKO-TEX® tanúsítvány az előfeltétele annak, hogy a MADE IN GREEN by OEKO-TEX® függőcímke kerüljön a termékre. Ez a védjegy bármilyen textil- és bőrtermékre megszerezhető, és jelzi az ügyfél számára,

[11] https://www.oeko-tex.com/en/our-standards/step-by-oeko-tex

hogy az árucikket káros anyagokra tesztelték és fenntartható módon állították elő.

- A STeP by OEKO-TEX® rendszer elismeri a harmadik féltől származó különböző szabványokat és tanúsítványokat, pl. BSCI, FWF, SA8000, ISO, 14001, ISO 9001.

2.4 A MyOEKO-TEX® adatbázis

A MyOEKO-TEX® egy biztonságos és felhasználóbarát adatbázis, amely tartalmazza a textil- és bőrtermék gyártók és beszállítóik fenntarthatósággal kapcsolatos információit, és átlátható kommunikációt tesz lehetővé a vevők és beszállítóik között. Az új OEKO-TEX® API (Application Program Interface) elősegíti a kommunikációt és az adatok megosztását a saját portálokon a felhő alapú platformok használatával. Az adatbázis biztonságos, átfogó és hatékony megoldást kínál a márkáknak, kereskedőknek és gyártóknak a teljes ellátási láncon belül a fenntartható termelést szolgáló tevékenységük optimalizálására. Környezetvédelmi és szociális szempontok alapján is nyomon követhetik és értékelhetik beszállítóikat, hogy hiteles és átlátható módon közvetítsék a fogyasztók felé a fenntarthatóság iránti elkötelezettségüket. További információ a https://my.oeko-tex.com/ honlapon található.

A termék- és gyártástanúsítással rendelkező cégek és a fenntarthatóságot előtérbe helyező márkák számára a „MADE IN GREEN by OEKO-TEX®" védjegy a legjobb eszköz a fogyasztók megfelelő tájékoztatásához, ennek lényegét a következő fejezetben mutatjuk be.

2.5 A MADE IN GREEN by OEKO-TEX® tanúsító rendszer

Már az előzőekben említettük, hogy a fogyasztók nehezen igazodnak el a különböző megkülönböztető jelek értelmezésében. Ezért alkotta meg a Nemzetközi OEKO-TEX® Szervezet a hozzáadott értéket elismerő „MADE IN GREEN by OEKO-TEX®" megkülönböztető címkét. Ez olyan textil- és bőrtermékeken alkalmazható, amelyeket tanúsított fenntartható textil- és bőrgyártással (STeP) állítottak elő, továbbá az STANDARD 100 by OEKO-TEX® szerinti vizsgálatok eredményeként a

termék egészségre ártalmas anyagokat csak a szabvány által megengedett mértékben tartalmaz.

A 21. ábra mutatja „MADE IN GREEN by OEKO-TEX®" megkülönböztető védjegy eléréséhez szükséges követelményeket.

21.ábra: A „MADE IN GREEN by OEKO-TEX®" címke összetevői [9]

Ez a védjegy akár az előállítási láncban félkész termékeken is alkalmazható, amennyiben azok az említett kritériumoknak megfelelnek. A MADE IN GREEN by OEKO-TEX® címke tartalmaz egy egyedi termékazonosító QR kódot, amely a fogyasztó számára biztosítja a megfelelő nyomon követést és átláthatóságot. Eszerint pontosan beazonosíthatóak a gyártási láncban résztvevő országok és gyártóüzemeik. Minden beszállítónak be kell tartani az önkéntes rendszerben jóváhagyott minőségi előírásokat és a munkavégzés etikai követelményekeit is. A beszállítói kapcsolatok kulcsfontosságú tényezője a megfelelő és egyenletes termék minőség, a rendszeres képzés és továbbképzés, valamint a munkakörülmények javítása. A QR kód alapján ezekhez is hozzáfér az érdeklődő. A megkülönböztető címke egy évig érvényes, ezután meg kell újítani. A Nemzetközi OEKO-TEX® Szervezet véletlenszerűen lefolytatott ellenőrző vizsgálatokkal is felügyeli a tanúsítással rendelkezőket. Az előbbiekben bemutatott tanúsítások iránti igény éves fejlődését mutatja a 22. ábra.[12]

[12] Trust, Safety, Sustainability since 1992. OEKO-TEX® Annual Report 2019/2020

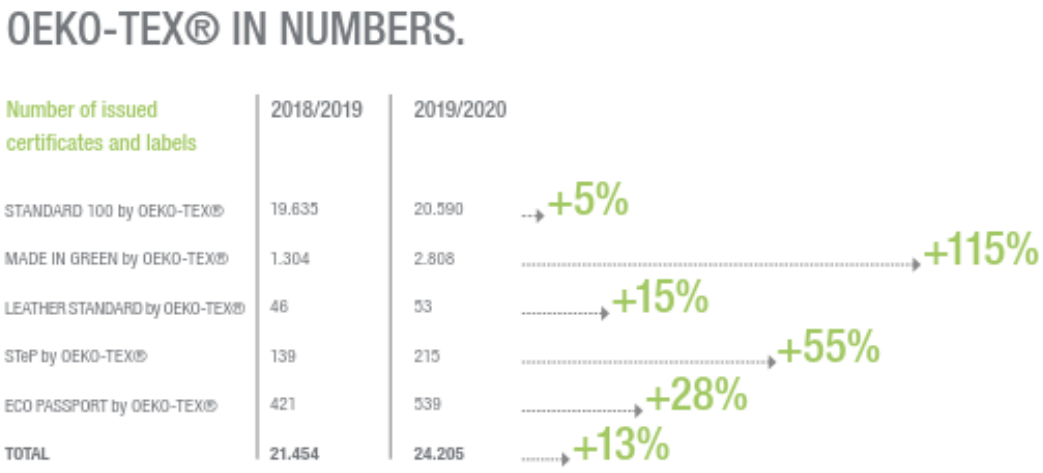

22.ábra: A kiadott tanúsítványok számának növekedése

A Nemzetközi OEKO-TEX® Szervezet honlapján[10] megtalálható a tanúsítási rendszerrel kapcsolatos minden információ.

3. A KÖNNYŰIPAR ALAPANYAGAINAK VITATOTT FENNTARTHATÓSÁGI ÉRTÉKELÉSEI

A védjegyek közül külön szeretnénk kiemelni az OEKO-TEX® szervezet bőrárukra vonatkozó környezetbarát termék- és gyártástanúsító védjegyét, amelynek követelményeit csak az elmúlt években sikerült kidolgozni és elfogadtatni a bőr termékek gyártásánál alkalmazott technológiák miatt. Ez azért is lényeges momentum, mert a bőripart az utóbbi időben sok támadás érte. A SAC (Fenntartható Ruházat Koalíció) által kifejlesztett Higg Index[13] rendkívül előnytelen színben tünteti fel a bőripar termékeit, amely komoly tiltakozást váltott ki a az ICT (Nemzetközi Bőrcserzők Tanácsa), az IULTCS (Bőrtechnológusok és Kémikusok Egyesületének Nemzetközi Szövetsége), az LHCA (Amerikai Bőr és Bőrkikészítési Tanács) és a COTANCE (Európai Bőripari Szövetség) szervezetei részéről. A szakmai szervezetek szerint a nem megfelelő módszertan és az elavult, nem reprezentatív, pontatlan és hiányos adatok használata azt eredményezte, hogy a bőrt aránytalanul magas „Higg Material Sustainability Index (MSI)" pontszám terhelte, és ez olyan

[13] https://apparelcoalition.org/the-higg-index/

negatív megítéléshez vezetett, amely nem tükrözi a bőr valódi körkörös és fenntartható természetét.

A SAC megállapításai szerint más természetes alapanyagok is negatív megítélés alá esnek a fenntarthatóság szempontjából, így a gyapjú, az alpaka vagy a selyem Higg MSI értéke is nagyon magas. Szerintük a poliészter – a selyem és más természetes szálakkal szemben – a földünk leginkább fenntartható szálasanyaga.

A SAC és a bőripari testületek a párbeszédben érdekeltek, ezért a SAC közleményben foglaltak szerint a szervezet 2021. január 4-ig felgyorsítja az összesített egységes pontszám visszavonását.[14] Hannah Abdulla írásában pozitívan értékeli, hogy a Higg MSI összesített pontszámának visszavonása az MSI felhasználói számára lehetővé teszi, hogy figyelembe vegyék a vállalkozásuk számára fontos öt hatásterület (globális felmelegedési potenciál, tápanyagszennyezés a vízben, fosszilis üzemanyagok kimerülése, vízhiány és kémia) egyedi fontosságát. A közleményben a szervezet ügyvezető igazgatója a következőket hangsúlyozza: „A SAC –ot az együttműködés és az átláthatóság iránti elkötelezettség vezérli, és nagyra értékeljük az érdekeltek visszajelzéseit, amelyek segítenek abban, hogy eszközein folyamatosan fejlődjenek, megfeleljenek iparunk gyorsan változó igényeinek, és a legpontosabban tükrözzék a felülvizsgált tudományos álláspontokat."

A SAC koalíció megállapításaival szemben az Apparel Insider magazin legújabb száma[15] is a fenntartásait hangoztatja a Higg MSI értékeivel kapcsolatban. Az ágazat képviselőinek az a véleménye, hogy átdolgozás nélkül az MSI komoly veszélyt jelent a környezetileg fenntarthatóbb ruházati ipar számára.

4. ZÁRSZÓ, JAVASLAT

A 80-as évektől tejed a „greenwashing", a „zöldre mosásként" is emlegetett, félrevezető „zöld" kampányok sora, amelyekben a cégek, vagy márkák környezettudatosnak, környezetbarátnak, a természeti és emberi környezetért

[14] Hannah Abdulla: Higg Index MSI single score to be shelved, Just-style Nesletter, 9 November 2020
[15] Brett Mathews, Apparel Insider, 5 August 2020

felelősséget vállalónak tüntetik fel magukat, miközben sem szervezetükben, gyártástechnológiájukban, sem a nyersanyag-felhasználásukban vagy a foglalkoztatásukban nem lelhetőek fel fenntarthatósági célok elérését szolgáló, hitelesen bizonyított megoldások. A következőkben néhány problémára szeretnénk rávilágítani, hogy megértsük: a fenntarthatóság csak komplex módon értelmezhető.

A divat legújabb öko-tudatos irányzatában a termék már újrahasznosított anyagból készült. De vajon a teljes termék, vagy csak annak 1-2 %-a, és az vajon lakossági vagy ipari hulladék volt? Nagy erővel folynak a kutatások arra vonatkozóan, hogy a textil termékben az újrahasznosítás tényét ne csak dokumentáció alapján, hanem analitikai módszerekkel is lehessen ellenőrizni, hogy erre hiteles tanúsítványt lehessen kiadni. Érdemes a fogyasztónak azt is megnéznie, hogy az újrahasznosítás szimbóluma magára a termékre, vagy csak annak csomagolásra értendő-e?

Egy „üdvösnek tartott" újrahasznosított termék esetében gyakran figyelmen kívül hagyják a termék előállításának energiaszükségletét, káros anyag kibocsátását vagy hatását a klímaváltozásra. Ugyanilyen probléma, ha egy termék környezeti lábnyománál nem veszik azt figyelembe azt, hogy annak alapanyaga egy másik iparágban képződött hulladék. Az állatvédők által gerjesztett kampányok jelenleg éppen a bőripar teljes lejáratását szolgálják, pedig globális méretű óriási problémákhoz vezethet, ha feldolgozatlanul maradnak a húsipari melléktermékeként keletkező bőrök. Ha tehát a bőr termékek visszaszorítását célzó kampányok alternatív anyagokat, mint a „textil-bőr", „ananász-bőr" és hasonló, mesterségesen előállított alapanyagokat helyeznek előtérbe, akkor erősen megkérdőjelezhető, hogy ezek az anyagok valóban a fenntarthatóságot szolgáló alternatívák-e. A termékek környezeti lábnyomához a teljes anyagáram és értéklánc és életciklus vizsgálandó, különös tekintettel a biológiai lebonthatóságra.

Hiteltelen a bizonyíthatatlan állítások mögötti tartalom is. Érdemes kételkedni tehát minden olyan kijelentésben és marketing-üzenetben (pl. energiatakarékos technológiával előállított farmer), amelynek igazságtartalmát nem lehet könnyen elérhető információval vagy egy független harmadik fél bevonásával ellenőrizni, legyen szó akár a vásárlás helyszínéről vagy a termék weboldaláról.

Etikátlan az olyan állítás is, amely olyan vegyszerektől való mentességet hangsúlyoz, amely mérgező és/vagy környezetszennyező hatása miatt betiltott. Ne adjunk hitelt annak sem, ha az állítás mögött bizonyítékként a gyártó saját szervezetének - sőt akár nem létező szervezetnek - a vizsgálata áll, de akkor sem, ha az információ tudományosnak tűnik, de valójában értelmezhetetlen.

Nem tekinthető hitelesnek önmagában az „organikus" jelző sem a pamut pólón, ha nincs arra bizonyíték, hogy nyersanyaga, a gyapot GMO-mentes növényről származik, amelyet ellenőrzött körülmények között, rovarirtók és műtrágya használata nélkül, pl. a GOTS szabvány követelményeit teljesítve termesztik. Nem mindegy az sem, hogy a termék 100%-ban organikus vagy csak bizonyos részben tartalmaz-e organikus szálat.

A környezeti hatásokat és a fenntarthatósági célok teljesülését a különböző szabványok és értékelő rendszerek más-más szempontból vizsgálják. A Higg-Index pontszámait számos szakmai szervezet kritizálja, ezért érdemes fenntartással kezelni az SAC szervezet rangsorolását az iparágunkban fontos alapanyagok fenntarthatóságára vonatkozóan.

Sajnos a hamis, vagy csak részben igaz „zöld" (és emberjogi) arculatot hirdető vállalkozások, márkák cinikus módon arra használják ezt a kommunikációt, hogy profitjukat maximalizálják a környezeti (és társadalmi) kérdések iránt egyre fogékonyabb, igényes piacokon. Fontos lenne az ilyen etikátlan magatartások ellen hatékony eszközöket alkalmazni, és átlátható, független intézetek által kiadott, hiteles bizonyítékokat elvárni a fenntarthatósági vállalások kimutatására. Ilyen eszközök az itt bemutatott, független intézetek által kiadott, megkülönböztetésre alkalmas és versenyelőnyt jelentő önkéntes tanúsítások.

Az e tanulmányban részletesebben ismertetett és a fenntarthatóság szempontjából elvárt, holisztikus szemléletet tükröző OEKO-TEX® szabványsorozat a legismertebb hatékony eszköz arra, hogy a textil-, ruha- bőripar beszállítói, gyártói, kereskedői és márkái fenntarthatósági vállalásaikat közérthető módon és hitelesen kommunikálják.